

ЩОДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДІЄВОЇ ПРОГРАМИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Ірина Нестерова,

*викладач
Закарпатського державного університету*

У статті розглядаються проблеми тіньової економіки у сфері туристичного бізнесу України, основні чинники виникнення цього феномена.

Ключові слова: тіньова економіка, детінізація, туристичний бізнес, дієва програма боротьби, злочинність.

Сфера туризму – вагома складова соціально-економічної стратегії держави, спрямованої на формування освітнього та культурного рівня життя населення [1]. Прийняття Закону України «Про туризм», в якому зазначається, що держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури, запровадження нових правил для ведення туристичної діяльності підняли туристичний бізнес в Україні на значно вищий рівень. Разом із тим ця галузь вимагає вдосконалення законодавства для створення умов подальшого існування галузі, залучення закордонних інвестицій, що матиме найкращі наслідки для економіки країни, для подолання негативних явищ, які заважають її розвитку. Основною проблемою, що стримує розвиток цієї галузі, – тіньова економіка.

Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, що обертаються у цій сфері, є суттєвою перешкодою для забезпечення сталого розвитку економіки, у тому числі туристичної сфери. За підрахунками економістів, до державної казни України через несплату податків не надходило до 60 % обсягів прибутків, отриманих підприємствами, організаціями та фірмами [2, с. 90].

Серед вітчизняних учених, які займалися вивченням цього процесу та внесли вагомий внесок в осмислення питань формування і розвитку тіньової економіки в Україні, слід згадати Р. Базилюка, О. Барановського, З. Варналія, Я. Жаліло, С. Коваленка, В. Мандибуру, В. Поповича, О. Пасхавера, О. Турчинова та ін. Їм належать розробки важливих аспектів цієї складної проблеми (визначення причин і масштабів поширення тіньової економіки, закономірностей її розвитку та форм прояву, характеристика сутності та структуризації видів зловживань, можливостей їх здійснення в умовах чинної нормативно-правової бази). Разом із тим проблема

тіньових відносин у сфері туристичного бізнесу України недостатньо розроблена та вивчена.

У сфері туристичної діяльності до проявів тіньової економіки ми відносимо тіньовий капіталооборот, фінансові операції, спрямовані на ухилення від оподаткування (діяльність без отримання ліцензій, неофіційне надання приміщень у користування туристів, інші послуги), корупцію, підставні турфірми українських резидентів за кордоном, псевдобанкрутство, хабарництво, тіньову зайнятість. Для формування дієвої боротьби з цими проявами необхідно виявити основні чинники, що впливають на поширення згаданих негативних тенденцій, оцінити, проаналізувати способи їх мінімізації. Серед них заслуговують на увагу:

- економічна криза, політична нестабільність у державі, що зумовлює неповноцінність ринкового середовища; учасники економічних відносин змушені самостійно розбудовувати механізми взаємної співпраці;

- недосконалість податкової системи. Чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету. Надмірний податковий тиск призводить до того, що прагнення держави легалізувати тіньові капітали та залучити їх у реальну економіку виявляються неефективними;

- незбалансованість і непослідовність державної політики, що регулює цю сферу. Хронічними недоліками законодавства залишаються надмірна множинність нормативних актів, узгодженість їх між собою, не завжди виправдані зміни, значні прогалини у регулюванні тих чи інших господарських відносин. Бюрократична тяганина у прийнятті рішень місцевими та центральними органами виконавчої влади, нечітка визначеність прав і взаємних обов'язків держави та суб'єктів туристичної діяльності відштовхують учасників ринкових відносин від контактів з державними органами, закріплюють їх прагнення до нелегальної діяльності;

- недосконалість бюджетної політики, що виявляється у відсутності належного контролю за виконанням видаткової частини держбюджету у сфері фінансування туристичних послуг, його недостатня прозорість, численні випадки зловживань державними коштами;

- деформація структури зайнятості сфери туризму. У тіншовому секторі відсутні гарантії працевлаштування, оплати праці та соціального страхування, безпеки праці, створюються додаткові умови для втягування значної частини населення у кримінальні відносини;

- недосконалість судової влади. Особливо важливою в цьому контексті є неефективність механізму виконання судових рішень. В останні роки посилилася тенденція до протиправного використання механізмів судових рішень для перерозподілу надання туристичних послуг (скасування ліцензії, закриття туристичної фірми тощо);

- корупція.

Аналіз чинників, що зумовлюють виникнення та поширення тіншової економіки в туристичній сфері, погляди науковців на вивчення цього явища та протидію ним, свідчить, що справа не тільки у запровадженні нових стратегій детінізації економіки, а й у створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування конструктивних інтересів суб'єктів туристичної діяльності, які працюють у тіншовій сфері, вдосконаленні законодавства, що регулює цю галузь. *Детінізація економіки* – це цілісна система заходів, спрямована, передусім, на викорінення причин, передумов виникнення тіншової економіки [3, с. 446].

Детінізація туристичної галузі має важливе значення для створення сприятливих умов для залучення тіншових капіталів до легальної сфери туристичних послуг. Слід зазначити, що детінізація економіки, у тому числі сфери туризму, входить до стратегічних засад державної політики України. Системна робота протидії тіншовим проявам у туристичному бізнесі регулюється Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 січня 2001 року «Про заходи щодо детінізації економіки» від 20.03.2001 р., Державною програмою розвитку туризму на 2002–2010 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р., та іншими актами.

Напрями детінізації відносин у сфері туристичного бізнесу в Україні повинні бути спрямовані на усунення виявлених основних аспектів тінзації. Пріоритетними першочерговими заходами в стратегії легалізації відносин у сфері туризму, на нашу думку, є:

- посилення контролю за обсягами діяльності суб'єктів туристичної діяльності; звільнення від відповідальності суб'єктів господарювання за хабарництво у попередні періоди

в разі викриття з їх допомогою фактів хабарництва державних службовців, запровадження майнової люстрації доходів і видатків чиновників;

- посилення репресивних заходів за корупцію, вчинення корупційних дій чи хабарництво представниками місцевої влади й органів державного управління при здійсненні ліцензування та інших дозвільних процедур. Одним із найбільш очевидних засобів зниження рівня тіншової економіки є ефективне використання сили закону. Проте на даний час покарання за вияви корупційних діянь, на нашу думку, є незначним. Згідно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР, вчинення корупційних діянь тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Крім того, назріла необхідність прийняття закону України про легалізацію тіншових коштів, отриманих некримінальним шляхом, з метою запровадження на певний період політики амністії по відношенню до тіншового капіталу некримінального походження через відкриття йому шляхів для легального інвестування [3], у тому числі в туристичний бізнес. Слід зазначити, що Закон України «Про внесення змін до Закону «Про туризм» від 18.11.2003 р. суттєво обновили та узагальнили понятійний апарат і фактично встановили нові правила надання послуг у сфері туризму. У зв'язку з прийняттям цього Закону зменшилася кількість ліцензованих турфірм; практично залишилися тільки ті, що насправді займаються туризмом і очікують прибутку від своєї діяльності. Так, із 3 тис. фірм, які до прийняття Закону офіційно займалися діяльністю туроператорів, тільки 2,5 тис. надавали звіт про свою діяльність. Із них 100 фірм сплачувало 87 % податків у бюджет, а із цих 100 – 10 підприємств сплачувало 70 % податків [4]. Таким чином, можна сказати, що прийняття цього Закону значною мірою допомогло процесу детінізації цієї галузі;

- удосконалення системи оподаткування та зниження рівня оподаткування фізичних осіб;

- запровадження податкових стимулів до нагромадження й інвестування коштів юридичними та фізичними особами, які пропонується надавати за фактичними результатами діяльності;

- адміністративне усунення факторів, що стримують конкуренцію у сфері виробництва та надання туристичних послуг, спрощення погоджувальних і дозвільних процедур при здійсненні туристичної діяльності. З метою підвищення заінтересованості працівників у переході в офіційну економічну діяльність необхідно зменшити кількість процедур для отримання ліцензій, дозволів, а також вжити для їх спрощення таких заходів,

як посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів, створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи, запровадження відповідальності державних службовців за незаконні дії чи бездіяльність, які завдали збитків суб'єкту туристичної діяльності. Так, власник готелю «Шепіт Карпат», що на Закарпатті, депутат Міжгірської райради В. Рябець із Пилипча переконує, що найбільшою бідою сучасного туристичного бізнесу є не світова фінансова криза, і вітчизняна корумпована бюрократія. Збудувати й облаштувати об'єкт сьогодні легше і простіше, ніж ввести його в експлуатацію. Він наводить такі приклади: аби «виходити» дозвіл тільки від енергетиків треба кілька разів побувати в їх конторі, розташованій за 100 км, у Хусті; експертиза технічної документації вже збудованих очисних споруд більш як 6 місяців триває у Києві, а коли будуть висновки – невідомо [5];

- залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, спеціалізованих на протидії нелегальному господарюванню, та громадянського суспільства.

Всеукраїнська федерація роботодавців у сфері туризму передала до Мінекономіки перелік невідкладних заходів з детінізації сфери туризму та курортів. Розроблений експертами перелік заходів передбачає запровадження системних дій, спрямованих на стимулювання легальної діяльності у сфері туризму, курортів і готельного господарства.

Заслужує на увагу така неприродна ситуація, коли тільки в курортних зонах Одеси на 1 млн відпочивальників на офіційно зареєстрованих підприємствах припадає 4 млн так названих неорганізованих курортників, що залишають гроші за свій відпочинок приватникам, які нелегально надають послуги з розміщення. Ми маємо абсолютно викривлену ситуацію, коли юридичні особи, пройшовши сертифікацію, ліцензування, сплачуючи податки державі, догують тіньову економіку за свій рахунок, утримуючи всю інфраструктуру.

Із метою протидії тіньовому сектору у сфері туристичних послуг було б доцільно створити спеціальні підрозділи туристичної міліції в усіх регіонах України, які б виконували функцію організації боротьби з «тіньовим ринком» у цій сфері. Туристичні «силовики» мали б відстежувати поселення туристів у помешканнях приватників, які працюють без спеціального дозволу. Створення

спеціального підрозділу допомогло б раніше виявляти порушників, швидше притягати їх до відповідальності. Такі структури могли б ділитися інформацією з податковими органами (насамперед, про необліковані доходи), міграційними службами (про нелегалів під виглядом туристів) та владою (про аварійний та архітектурний фонди). Але каральні дії, якщо вони не підкріплені комплексними заходами щодо створення сприятливого економічного середовища та поширення правової культури, не є ефективними.

Зниження рівня тінізації економіки нерозривно пов'язане із стійким економічним зростанням. Заходи щодо легалізації тіньового капіталу мають супроводжуватися комплексом жорстких інструментів подолання передумов корупції, запобіганням подальшому розвитку тіньового сектора, які мають впроваджуватися синхронно із стимулами легалізації.

Проведений аналіз дозволяє зробити **висновок**, що значна тінізація туризму, недостатність державних зусиль щодо її подолання призводять до формування негативного іміджу українського туризму у світі, стримують надходження в країну іноземних інвестицій, не сприяють налагодженню відносин українських туристичних підприємств із зарубіжними партнерами, стримують євроінтеграційні зусилля України. Все це об'єктивно зумовлює необхідність здійснення активних дій щодо детінізації відносин у сфері туристичного бізнесу. Реалізація заходів стратегії детінізації туристичної галузі забезпечить створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму, сприятиме посиленню позитивного іміджу України на міжнародному туристичному ринку.

Література

1. Охріменко О. О. Соціальні аспекти безпеки сфери туризму в умовах глобалізації. – <http://www.niisp.gov.ua/vydanna/papogama/>.
2. Гега П. Тіньова економіка: її витоки та вплив на криміногенну ситуацію в Україні // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 2.
3. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З. С. Варналія. – К., 2006. – 576 с.
4. Кабмін виводить туристичний бізнес з «тіні». – <http://www.ukrbusiness.com.ua>.
5. На Верховині «жнвють» у січневу студень. – <http://www.ua-reporter.com/novosti>.

The article is devoted to the tourist business sphere in Ukraine as one of most priority world industries and such phenomena as «shadowing» in it.

В статті розглядаються проблеми тіньової економіки в сфері туристичного бізнесу України, основні причини виникнення цього феномена.

